

Stanisław Stepień, *Śnigurski Jan (1784–1847)* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, t. 2, pod red. Lucjana Faca, Tomasz Pudłockiego, Anny Siciak, Przemysł 2011 s. 139-146

Śnigurski Jan (Ioann Snigurskij, Iwan Snihurśkyj). 18 V 1784 r. Brześciany k. Sambora – 24 IX 1847 r. Przemysł. Teolog, greckokatolicki biskup przemyski.

Był synem Jana (Iwana), proboszcza greckokatolickiej parafii w Brześcianach (ukr. Berestiany) i Eufrozyny z Werbyckich (również pochodzącej z rodu kapłańskiego). Po ukończeniu w 1795 r. trzyklasowej Szkoły Normalnej w Samborze kontynuował naukę w tamtejszym pięcioklasowym Gimnazjum. 23 III 1799 r. zmarł mu ojciec, dlatego też nie mając środków na dalszą naukę przerwał ją, ale ucząc się sam zdał w roku następnym przepisowe egzaminy i otrzymał świadectwo z pierwszą lokatą i bardzo chwalebną opinią. W tym też roku, pragnąc podjąć studia uniwersyteckie, zapisał się do trzyletniego Studium Filozoficznego we Lwowie (co było wówczas warunkiem podjęcia studiów uniwersyteckich). Studium ukończył w 1803 r. z wyróżnieniem i wstąpił do lwowskiego greckokatolickiego Seminarium Duchownego. W pierwszym roku nauki miał tak znakomite wyniki, że po jego ukończeniu został 19 X 1804 r. wysłany przez greckokatolicki Konsystorz przemyski do C. k. Konwiktu w Wiedniu (Das Kaiserliche und königliche Stadtkonvikt) i przyjęty na tamtejszy Uniwersytet (19 XI 1804 r.). Będąc na IV roku teologii przyjął 15 III 1807 r. z rąk bp. przemyskiego Antoniego Angełłowicza święcenia kapłańskie. Po ukończeniu studiów został 1 XI 1808 r. mianowany wikariuszem greckokatolickiej parafii św. Barbary w Wiedniu. Nie rozstał się jednak z uniwersytetem, a do r. 1811 kontynuował studia

specjalistyczne, uwieńczone 25 XI 1811 r. stopniem doktora teologii. Decyzją Konsystorza rzymskokatolickiej archidiecezji wiedeńskiej został 12 V 1813 r. mianowany administratorem parafii św. Barbary, a 29 t.m. cesarz Franciszek I podpisał jego nominację na proboszcza tejże parafii (jego kanoniczna instalacja do cerkwi św. Barbary miała miejsce 1 VII 1813 r.). Jego rzędy w parafii były wysoko ocenione tak przez wiernych jak i hierarchię kościelną (wiedeńską rzymskokatolicką i lwowską greckokatolicką). Podkreślano że zadbał zwłaszcza o właściwą oprawę liturgii, o wysoki poziom chóru cerkiewnego, dobre przygotowanie kazań, które zaczęto głosić także po ukraińsku, starannie prowadzona była także kronika parafialna. Dlatego też dzięki wstawiennictwu przebywającego w Wiedniu w październiku 1816 r. nowo mianowanego metropolity lwowskiego Michała Lewickiego (wówczas jednocześnie administratora eparchii przemyskiej) został 30 X 1816 r. mianowany asesorem rzymskokatolickiego konsystorza wiedeńskiego. 7 grudnia tr. został profesorem Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wiedeńskiego, a 6 XII 1817 r. jednogłośnie wybrano go dziekanem tego Wydziału. By podnieść jego rangę w hierarchii kościelnej przemyska kapituła katedralna nadała mu godność kanonika honorowego. Mimo pobytu w Wiedniu Śnigurski aktywnie działał na rzecz podniesienia poziomu oświatowego i religijnego duchowieństwa oraz społeczności greckokatolickiej w Galicji. Był jednym z założycieli pierwszej greckokatolickiej organizacji religijno-oświatowej, powstałej w Przemyślu w 1815 r. pod nazwą Societatis Presbyterorum Ritus Graeco-Catholici Galiciensium (Towarzystwo Kapłanów Galicyjskich Obrazu Greckokatolickiego).

Cesarz Franciszek I mianował go 30 III 1818 r. ordynariuszem przemyskim. Jego konsekracja nastąpiła w greckokatolickiej katedrze przemyskiej p.w. św. Jana Chrzciciela 30 VIII t. r. Świecenia przyjął z rąk metropolity lwowskiego M. Lewickiego, którego współkonsekratorem był rzymskokatolicki ordynariusz przemyski bp Antoni Gołaszewski. Po objęciu eparchii przemyskiej w krótkim czasie potrafił skupić wokół siebie najwybitniejszych tamtejszych kapłanów, spośród których wielu pracowało na niwie naukowej i oświatowej (T. Fedynkiewicz, I. Harasiewicz, J. Lewicki, J. Łoziński, A. Dobriański, I. Ławrowski, I. Mohylnicki, T. Polański). Śnigurski należał do czołowych reformatorów działalności duszpasterskiej i liturgii Kościoła greckokatolickiego w Galicji. Był on także znanym mecenasem kultury, oświaty i działalności społecznej. W 1827 r. objął, po ustąpieniu dziekana przemyskiej kapituły rzymskokatolickiej ks. Franciszka Faygla, stanowisko dyrektora funkcjonującego w mieście od 1820 r. Zakładu Filozoficznego (kontynuowano w nim naukę po ukończeniu 6. klas gimnazjum), którą sprawował nieprzerwanie do śmierci. W trosce o warunki bytowe uczniów w 1830 r. wznowił działalność Bractwa św. Mikołaja, którego głównym zadaniem było niesienie pomocy biednym uczniom. W celu podniesienia poziomu oświatowego wiernych założył Institutum Cantorum et Magistrorum Scholae (Instytut Diaków i Nauczycieli Szkół Ludowych), który można uznać za pierwsze w Galicji seminarium pedagogiczne (zatwierdzony został decyzją cesarską z dn. 24 VIII 1818 r.). Instytut rozpoczął działalność 1 X 1818 r. Jego absolwenci pełnili równocześnie funkcję diaków w cerkwi i nauczycieli w szkołkach parafialnych. W celu podniesienia na wyższy poziom kształcenia kleru w 1845 r.

klerycy IV roku greckokatolickiego Seminarium Duchownego we Lwowie, pochodzący z eparchii przemyskiej, zostali przeniesieni do Przemyśla, gdzie zorganizowano im odpowiedni kurs nauczania. Podczas nauki, prócz przedmiotów teologicznych, zwrócono tam szczególną uwagę na języki cerkiewnosłowiański i galicyjsko-ukraiński. Temu ostatniemu biskup przypisywał znaczną rolę w procesie podniesienia na wyższy poziom katechizacji ludności wiejskiej posługującej się wyłącznie tym językiem, a nieznającej języka polskiego. Bardziej zdolnych kleryków wysyłał na studia do wiedeńskiego konwiktu cesarskiego, później do Athanasium do Rzymu.

Od wdowy po znanym przemyskim drukarzu Antonim Gołębiowskim zakupił drukarnię 10 II 1829 r., a następnie należycie ją wyposażył. Początkowo pracowała ona jako drukarnia biskupia, ale 22 VIII 1840 r. ordynariusz podarował ją greckokatolickiej Kapitulie przemyskiej. W XIX i XX w. wyszło z niej wiele cennych druków polskich i ukraińskich, w tym także o znacznej wartości naukowej (prowadziła działalność do 1946 r.). W dziele odnowy liturgii wschodniej, przyczynił się do: wprowadzenia kazań i katechizacji w języku ludowym (galicyjsko-ukraińskim), odtworzenia dawnych tradycji i zwyczajów cerkiewnych, odrodzenia kościelnego śpiewu chóralnego (za jego akceptacją z przemyskiej katedry greckokatolickiej w 1828 r. usunięto organy). Dzięki temu doszło do powstania tzw. „przemyskiej cerkiewnej szkoły muzycznej”. Z Przemyśla bowiem odrodzona sztuka śpiewu cerkiewnego została przeniesiona do archikatedry lwowskiej i katedry mukaczowskiej, a następnie do cerkwi parafialnych tychże diecezji. Obok chóru katedralnego utworzył bp Snigurski także chór pałacowy. Swe sta-

nowisko odnośnie liturgii i oraz poglądy na temat potrzeby umocnienia wschodniej tożsamości obrządkowej wiernych szczegółowo wyłożył w posłaniu skierowanym do duchowieństwa, wydanym 22 stycznia 1839 r. pod łacińskim tytułem *Ordinationes ad clerum curatum dioeceseos gr. cat. premisliensis*, a zwłaszcza w pierwszej jego części zatytułowanej *Co do urzędzenia wewnętrznego cerkwiów parafialnych*. W zainicjowaną wówczas tzw. „pierwszą wojnę azbuczną”, czyli dyskusję, jaki alfabet powinni Ukraińcy galicyjscy przyjąć do swego piśmiennictwa, bp Śnigurski bezpośrednio się nie angażował, a swoją drukarnię udostępniał tak zwolennikom cyrylicy jak i łacinki. W niej bowiem w 1834 r. główny inicjator zmiany alfabetu ks. Józef Łoziński wydał tam czcionkami łacińskimi utwór folklorystyczny *Ruskoje wesile*, a jego przeciwnik ks. Markian Szaszkiewicz w dwa lata później wydrukował słynną rozprawę *Azbuka czy abecadło*. Wydaje się, że bp Śnigurski początkowo sympatyzował z propagatorami łacinki, ale gdy przeważyli zwolennicy cyrylicy do sprawy tej już nie wracał, a drukarnia wyposażona w czcionki cyrylicy odegrała istotną rolę w upowszechnianiu piśmiennictwa ukraińskiego. Z inicjatywy Śnigurskiego wydrukowano tam fundamentalne dzieło, które odegrało istotną rolę w odrodzeniu i ujednoczeniu greckokatolickich obrzędów liturgicznych. Mianowicie w 1840 r. wyszedł drukiem mszał cerkiewny noszący tytuł *Leitourgikon syrycz: Służebnyk soderzaszcz w sebi, po czynu Swiatyja Wostocznyja Cerkwe Liturhiji iże wo Swiatych Otec naszych: Joana Zlatoustaho, Wasylija Welykaho, i Hryhorija Dwojesłowa Papy rymaskaho, so usimy służbamymy nedilnymy, dnewnymy, prazdnychnymy, i obszczymy Swiatym*. Liczył on 698 stron w estetycznej szacie graficznej z ilustracjami późniejszego kapłana Iwana Wendzyło-

wicza (na początku lat trzydziestych XIX w. był on jako kleryk silnie zaangażowany w polskie konspiracje, za co w 1834 r. usunięto go z lwowskiego greckokatolickiego Seminarium Duchownego). Tekst oparto na *Liturgikonie* poczajowskim z r. 1791. Było to dla diecezji przemyskiej i dla całego Kościoła greckokatolickiego tak duże wydarzenie, że o jego przygotowaniu podano do wiadomości publicznej już dwa lata wcześniej, wydając 1 II 1838 r. specjalną polskojęzyczną ulotkę pt. *Uwiedomienie literackie*, a po wydaniu dzieła ks. Anton Łużycki ułożył specjalny wiersz, który zilustrowany został przez wspomnianego ks. Iwana Wendzyłowicza i „kunsztownie opracowany” (przechowywany był w zbiorach Biblioteki Kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu; egzemplarz rękopisu nie zachował się do dziś). Równie ważną, jak edycja *Służebnyka*, inicjatywą biskupa wydanie (również w oparciu o druk poczajowski) nieodzownego dla każdego kapłana brewiarza. Wyszedł on drukiem w 1847 r. pt. *Mołytostłow. W nem że czyn czasow cerkownych i proczych spasytelnych mołenij, s Troparamy i Kondakamy woskresnymi, dnewnymi, swiatyja czetyredesiatnycy i piatydesiatnycy s Misiaczostłowom i Paschalijeju, po eksempłarem izdannym w Monasteri poczajewskom lita ot R. Ch. 1820. Napeczatan w Peremyszly, w Knyhopeczatni sobornaho Kryłosa ruskaho, pry Chrami swiataho Joanna Krestytela, hoda 1847* (do druku przygotowany został przez ks. Wasyla Hawryszkiewicza, proboszcza w Nowej Wsi k. Cieszanowa).

Podniesieniu na wyższy poziom intelektualny kleru greckokatolickiego w diecezji miała służyć także założona w 1846 r. Greckokatolicka Biblioteka Kapitułna, zwana Biblioteką Śnigursko-Ławrowską (obok biskupa drugim jej darczyńcą był kanonik Iwan Ław-

rowski). W pierwszym okresie pod względem wielkości i różnorodności zbiorów porównywana była do Biblioteki im. Ossolińskich we Lwowie.

Bp Śnigurski wśród współczesnych był postrzegany jako człowiek o pogodnym temperamencie, bardzo łagodny wobec innych, uchodził za wzór dobroci i skromności. Szybko zyskał więc sobie powszechne miano „ojca wszystkich biednych i potrzebujących pomocy”. Wielką sympatię zyskał zwłaszcza w czasie epidemii cholery, kiedy to nie opuścił miasta, ale starał się wszystkim cierpiącym nieść pomoc duchową i materialną. W 1839 r. został wybrany przewodniczącym „Komisji biednych miasta Przemyśla” i funkcję tę gorliwie pełnił do śmierci. W czasie głodu w 1846 r. jego pałac był bez przerwy oblegany przez biednych, którym z inicjatywy biskupa wydawano codziennie ciepłe posiłki.

Jako ordynariusz stworzył w swej diecezji w 1840 r. pierwszą w Galicji organizację charytatywną duchownych greckokatolickich, a mianowicie Fundusz (Instytut) Wdów i Sierot, którego celem było wspomaganie żon i dzieci zmarłych kapłanów. Środki na ten cel pochodziły z darowizn biskupa oraz systematycznie ściąganych składek wpłacanych przez wszystkich kapłanów diecezji. O ofiarności Śnigurskiego na cele społeczne i dobroczynne najlepiej świadczy jego testament, w którym cały swój majątek przekazał do dyspozycji przemyskiej Kapituły greckokatolickiej, polecając odpisać z niego znaczące sumy na cele filantropijne. Przeznaczył je m.in. dla: ubogich, wdów i sierot, Bractwa św. Mikołaja, służby (której dodatkowo polecił umorzyć wszystkie długi). Znaczna część jego spadku została przeznaczona na opłacenie nauczycieli ludowych, na stypendia dla uczniów

i członków chóru katedralnego oraz ubogich „bez różnicy religii”. W 1843 r. cesarz Franciszek I mianował go rzeczywistym tajnym radcą dworu.

We wszelkich sprawach publicznych Śnigurski zajmował bardzo wyważone stanowisko. Zawsze starał się wysłuchać wszystkich zainteresowanych i dopiero wyrażał własną opinię lub wydawał stosowną decyzję. Dlatego też mimo lojalności wobec monarchii habsburskiej i nacisków metropolity lwowskiego Michała Lewickiego zajmował na ogół łagodne stanowisko wobec kleryków i księży angażujących się w polskie konspiracje niepodległościowe. W stosunku do pierwszych zazwyczaj odwlekał w czasie udzielenie święceń kapłańskich, a w odniesieniu do już wyświęconych najczęściej przenosił ich do odległych parafii.

Bp Śnigurski zmarł nagle 24 września 1847 r. Jego pogrzeb stał się wielką manifestacją całego społeczeństwa przemyskiego, bez względu na wyznanie i narodowość. W jego opisach można znaleźć informację, że na czele bardzo długiego konduktu żałobnego prowadzonego przez rzymskokatolickiego ordynariusza przemyskiego bp. Franciszka Ksawerego Wierzchlejskiego i przedstawicieli kapituł obu obżrądków „kroczyło około 100 duchownych greckokatolickich i rzymskokatolickich, dostojnicy państwowi, miejscowi urzędnicy, przedstawiciele instytucji i towarzystw społecznych oraz nieprzeliczone masy narodu – inteligencja, mieszczenie i chłopci. Pochód zamykali Żydzi z rabinem i Torą w świątecznych szabasowych szatach, którzy zegnali biskupa przed bramą cmentarną, stojąc tam tak długo, dopóki nie zakończyła się cała żałobna ceremonia”. Śnigurski został pochowany na cmentarzu komunalnym przy ul. Długiej (obecnie A. Dworskiego). Stało się to zgodnie z

jego życzeniem wyrażonym w testamencie, „aby spoczywać pomiędzy owieczkami”. Gdy cmentarz ten zamknięto dla celów grzebalnych, w 50. rocznicę pogrzebu (1897) doczesne szczątki bp. Śnigurskiego ekshumowano i uroczyście powtórnie pochowano (7 X) w podziemiach ówczesnej katedry greckokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Przemyślu (obecnie kościół OO. Karmelitów Bosych). Po raz kolejny przeniesiono je do obecnej archikatedry greckokatolickiej (dawny kościół pojezuicki pw. Najświętszego Serca Jezusowego) w dniu 16 XII 2003 r. i złożono w podziemiach tej świątyni.

Śnigurski był autorem wielu listów pasterskich poświęconych sprawom religijnym i społecznym. W tych ostatnich zachęcał do dawania jałmużny, apelował o pomoc dla powodzian, pogorzalców, sierot, ubogich uczniów i studentów. Aktywnie angażował się w zwalczanie alkoholizmu na wsi galicyjskiej, problemowi temu poświęcił także kilka swych listów pasterskich (zwłaszcza bardzo wymownym w tej sprawie był list z 10 X 1844 r.). Pozostawił także bogatą korespondencję kierowaną do szeregu przedstawicieli ówczesnego życia politycznego, kulturalnego i religijnego oraz pracę w rękopisie w języku łacińskim pt. *Theologia moralis* (prawdopodobnie powstała ona w okresie, gdy był prof. Uniwersytetu Wiedeńskiego). Znaczna część nie opublikowanej spuścizny Śnigurskiego znajduje się w aktach biskupstwa greckokatolickiego przechowywanych w Archiwum Państwowym w Przemyślu. Śnigurskiemu zarówno za życia, jak i po śmierci poświęcono i wydano drukiem wiele panegiryków: *Okazanija Wysokoho poczteniija Jeho Preoswiaszczenstwu Hospodynu Snihurskomu, Jepyskopu peremyskomu i procz. w deń Sw. Ioanna Bohosło-*

wa dnia 8 Maja, hoda 1829, w Walawi, czerez iereja Iosyfa Lewyckoho. W Lwohradi. Typom Instytutu Stawropyhijskoho, 4 s.; Stych w czest Jeho Preoswiaszczenstwu Kyr Ioannu Snihurskomu, Biskupowi Peremyskomu i pocz., w deń Sw. Iwana Bohosłowa, dnia 8 misiacia Maja, roku 1837 w Walawi, jak w deń jeho wysokoho tezoimenitstwa: Iosyjom Lewyckym, Parochom Szkolskim u podnożija Jeho Prestoła s najbolszym uszanowańom słožennyj. (B.m.w.), 12 s. (powtórnie ten sam tekst został wydany języku niemieckim); Placz na hrobi Jeho Preoswiaszczenstwa i Prewoschodytelstwa Kyr Ioanna Snihurskoho, epyskopa Peremyszlskoho, Samborskoho i Sianockoho, Jeho Imperatorsko-cesaskoho tajnoho Sowitnyka, Sw. Bohosłowija Doktora i procz., umerszoho 13/24 sentiabra, a pohrebannoho dnia 16/28 toho misiaca 1847 roku, (B.m.w.), 4 s.; Nadhrobnoje Poema Jeho Prewoschodytelstwu blažennopoczywyszomu kyr Iwannu Snihurskomu epjiskopu Peremyskomu i procz., sopełennykamy blałodarnymy k'wicznoj pamiaty poswiaszczennje, wo uremia že blahohowinija wo oupokojenije duszy blaženno ousopszoho 1-ho dne misjacja lystopada 1847 goda wo chrami Stawropygijskom Ouspenija Preswiatyja Bohodycy sowierszajemoho, prysuszczym tu že podawajemoje. Wo Lwihradi. Peczatiju zawiedjenija Stawropyhijskoho 1847 goda, 4 s.; Stych peczalnyj blažennoj pamiaty Jeho Preoswiaszczenstwa j Prewoschodytelstwa kyr Ioanna Snihurskoho, Jepyskopa Peremyskoho i procz. Prestawlennoho 24 Septembrija 1847 goda. Ouložen pytomcamy Semyrnariji gen. hr. kat. Lwowskoj. (B.m.d), 4 s.; Łza poświećona zwłokom Jego Ekscellencyi JW. i Najprzewiebniejszego Jana Snigurskiego, Tajnego Radcy Jego ces. król. Mości, Najprzewielebniejszego pasterza Diecezji Prze-

myskiej obrządku grecko-kat., Dra Świętej Teologii, Dyrektora szkoły filozoficznej w Przemyślu itd., zmarłego w Przemyślu w dniu 24 września 1847 roku, przez Bogumiła z Wetlina. (B.m.d.), 7 s. (powtórnie ten sam tekst został wydany języku ukraińskim w przekładzie Teodora Leontowicza); Szeza poswiaszczena pamiaty Jeho Prewoschodytelstwa, Preoswiaszczennoho kyr Ioanna Snihurskoho, Tajnoho sowitnyka Jeho imp. kor. Wetyczestwa, epyskopa Peremyskoho i procz., s polskoho na hałycko-ruskij jazyk perewel Iosyf Lewyćkij iz Hruszowa. (B.m.d.), 8 s.; Szeza poswiaszczena pamiaty Jeho Prewoschodytelstwa Ioanna Snihurskoho, epyskopa Peremyskoho i procz., czezez Bohumyla z Wetyyna. Perewel Antonij Łużeckij. (B.m.d.), 3 s.; O. Anton Łużeckij, W pamiat' napeczatanja perwoj knyhy cerkownoj Leiturgikon (Służebynyj zwanoj) r. 1841, W typohrafiji Ep[ysko]lpskij w Peremyszły, 7 s.

Żywa pamięć o biskupie utrzymywała się w Przemyślu przez wiele dziesięcioleci. W 1881 r. rada miasta chcąc podkreślić jego zasługi nadała jednej z ulic na terenie dzielnicy Władycze (historycznie związanej z biskupami obrządku wschodniego) jego imię. Ulica pod taką nazwą przetrwała nieprzerwanie do 1953 r., kiedy to przemianowano ją na Feliksa Dzierżyńskiego. Do dawnej nazwy uchwałą rady miasta Przemyśla powróciła w 1990 r.

Wychowankiem biskupa Śnigurskiego był jego bliski kuzyn ks. Mychajło Werbycki (1815–1870), autor muzyki do hymnu ukraińskiego *Szcze ne wmerła Ukrajina*. Podobnie pod jego opieką pozostawał inny z jego kuzynów, również Jan Śnigurski (student filozofii), który zginął w szeregach polskich powstańców w czasie Powstania Listopadowego.

Portret olejny Śnigurskiego w stroju biskupim pędzla Jana Kantego Gruzika z r. 1842 znajduje się w: Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej w Przemyśle (kopia wysokiej jakości wykonana została przez ukr. malarza Modesta Sosenkę (koniec XIX w.); reprodukcja w: *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. Studia z dziejów greckokatolickiej diecezji przemyskiej*, t. 3, Przemyśl 1996; grafika czarno-biała w owalu w pracy: J. Żelechowski, *Ioann Snihurskij jeho żyzn' i dijatelnost' w Hałyckoj Rusy*, Lwow 1894; inny portret Śnigurskiego zamieścił W. Pilipowicz w książce: *Memoria peremyszan. Jepyskop Iwan Snihur'skij w literaturi peremys'koho bidermajeru*, Peremyszl 2009.

Źródła i opracowania

Źródła: APP, zespół: Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyśle, sygn. 162, k. 1–3, 165–168; sygn. 399, k. 64–66; sygn. 468, k. 1–22; sygn. 3508, k. 1–227; sygn. 3509, k. 68, 86; sygn. 9520, k. 1–36; Lwiwska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NANU u Lwowi, fond 167, op. II Lwc. p. 67, k. 1–7. *Encykłopedija ukrajinoznawstva. Słownykowa czastyna*, red. W. Kubijowycz, t. 8, Paris–New York 1976, s. 2923–2924; *Encyclopedia of Ukraine*, ed. D. Husar Struk, t. 4, Toronto–Buffalo–London 1993, s. 781; *Dowidnyk z istoriji Ukrainy*, red. I. Z. Pidkowa, R. M. Szust, Kyjiw 2001 s. 790–791; D. Błażejowski, *Ijerarchija kyjiw'skoji Cerkwy (861–1996)*, Lwiw 1996, s. 319; idem, *Byzantine Kyivan Rite Students in Pontifical Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of Central and Western Europe (1576–1983)*, Rome 1984, s. 246, 289, 292.

Opracowania: Z. Budzyński, *Nieznane fakty z biografii twórcy hymnu ukraińskiego Mychajły Werbyckiego*, „Limes” 2008, nr 1, s. 96–115; *Duch i rewnist. Władyka Śnihur'skij ta inszi peremyszlanj*, red. W. Pyłypowycz, Peremyszl–Lwiw 2002, s. 79–110; A. Fenczak, *Zarys dziejów cmentarzy przemyskich*, [w:] *Cmentarze przemyskie. Przewodnik*,

Przemysł 1981, s. 6; S. Goliński, *Historya Gimnazyum przemyskiego*, [w:] *Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Gimnazyum w Przemysłu za rok szkolny 1894*, Przemysł 1894, s. 62; H. J. Herbilśkyj, *Rozwytok prohresywnych idej w Halyczyni u perszoij połowyni XIX stolittia*, Lwiv 1964, s. 61–64; J. Hołowačkyj, *Pereżytoje i perestradanoje*, [w:] *Pyśmennyky Zachidnoji Ukrajiny 30-50-ch rokiw XIX st.*, Kyjiw 1965, s. 271; W. Hrynyk, *Ukr. Kat. Duchowna Seminarija w Peremyszli*, [w:] *Juwilejnyj almanach ukrajinskych katolyčkych bohosłowiw peremyskoji jeparchiji*, red. kol., Peremyszl 1937; s.104–107; J. Kozik, *Ukraiński ruch narodowy w Galicji w latach 1830–1848*, Kraków 1973, s. 39, 72, 78, 84–90, 104, 112–128, 143, 293; B. Kudryk, *Dzieje ukraińskiej muzyki w Galicji w latach 1829–1873*, Przemysł 2001, s. 23–24, 39–40, 103–104, 114, 121–128, 143, 293; B. Łopuszański, *Udział księży diecezji przemyskiej w konspiracjach galicyjskich w latach 1831–1846*, „*Nasza Przyszłość*” 1975, t. 43, s. 176–177; J. Łozynskij, *Żytie Ioanna Snihurskoho, władyky peremyszlskoho*, Lwow 1851, s. 1–14, (ten sam tekst po niem.: *Leben des Bischofs Johann Snigurski, Lemberg 1851*); *Memoria peremyszlan. Jepyskop Iwan Snihurskyj w literaturi peremyskoho bidermajeru*, wstęp ta uporiadkuwannja W. Pyłypowycz, Peremyszl 2009, 135 s.; S. Nabywaniec, *Unicy biskupi przemyscy w latach 1610–1991. Szkice biograficzne*, Rzeszów 1995, s. 61–65; I. Naumowycz, *Żytie Preoswiaszczennoho Ioana Snihurskoho, epyskopa Peremyszlanśkoho, Samborśkoho i Sianočkoho*, Lwiv 1884, s. 2–41; J. Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf Gegenwart*, Bd. 2, Wien 1880, s. 953–964; W. M. Plöchl, *St. Barbara zu Wien. Die Geschichte der griechisch-katholischen Kirche und Zentralpfarre St. Barbara*, Wien 1975, Bd. 1, s. 169–174; S. Stępień, *Rola Przemysła w ukraińskim odrodzeniu narodowym w Galicji w pierwszej połowie XIX w.*, „*Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*” 1999, nr 8–9, 127–137; idem, *Borderland City: Przemysł and the Ruthenian National Awakening in Galicia*, [w:] *Galicia. A Multicultural Land*, edited by Chris Hann and Paul

Robert Magocsi, University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–Londyn 2005, s. 52–70; W. Szczurat, *Cisar Franc I i ep. Snihurśkyj* [w:] *Na doswitku nowoji doby*, Lwiv 1919, s. 79–82; idem, *W. Kopitar i ep. Iw. Snihurśkyj. Do istoriji wydania „Glagolita Clozianus”*, „Zapyski Towarystwa Naukowoho im. Szewczenka” 1918, t. 125, s. 186–187; idem (red.), *Lysty mytropolyta M. Lewyćkoho do epyskopa Iw. Snihurśkoho j oficialni dokumenty jich spilnoji dijalnosti (1813–1847)*, [w:] *Ukrajnśkyj archyw*, t. 12, Lwiv 1924, s. 3–221; S. Zabrowarny, *Dzieło biskupa Jana Snigurskiego*, [w:] *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 3, Przemyśl 1996, s. 165–176; J. Żelechowskij, *Ioann Snihurskij jeho żyzn i dijatelnost’ w Hałyckoj Rusy*, Lwov 1894.